

О. О. Новикова (Київ)

В. К. Піскорський

Цього року виповнюється 125 років з дня народження видатного історика В. К. Піскорського. Він присвятив усе своє життя дослідженню історії Іспанії, Португалії, інших західноєвропейських країн, а також педагогічній діяльності і громадській роботі.

Видатний історик Володимир Костянтинович Піскорський належить до тієї когорти європейських учених, які на початку ХХ ст. являли собою славу вітчизняної науки. Випускник Київського університету Св. Володимира, учень професора І. В. Лучицького, Піскорський займався дослідженнями середньовічної історії країн Західної Європи. Його вважають засновником іспаністики у вітчизняній науці. В Іспанії він цінується як найкращий дослідник історії її парламенту (кортесу) й селянського права. Багато сучасних іспанських істориків досі посилаються на його дослідження. Вже двічі (1937 р. і 1977 р.) перевидавалися в цій країні твори В. К. Піскорського (у нас, до речі, жодного разу). На міжнародних історичних іспансько-радянських колоквиумах про нього роблять доповіді (С. Сайес — «Пісковський в Іспанії», І. С. Пичугіна — «Образ Іспанії в творчості Піскорського», О. О. Новикова — «Володимир Піскорський і Віктор Балагер»). До 100-річчя з дня народження історика в Інституті всесвітньої історії АН СРСР з доповідями, йому присвяченими, виступили академіки І. М. Майський і С. Д. Сказкін, професор М. А. Алпатов, іспанські дослідники. Вийшли статті в журналах «Новое время», «Вопросы всеобщей истории», збірнику «Історія і історики» тощо. Доповідачі й дописувачі називали В. К. Піскорського не тільки видатним вченим у галузі всесвітньої історії, а й визначним громадським діячем. На батьківщині вченого до знаменної дати також вийшло кілька статей у журналах і газетах¹.

Життя і творчість В. К. Піскорського, його величезна громадська діяльність, творчі зв'язки з ученими-просвітителями — помітне явище в історії вітчизняної культури. «Можна вважати загальною, — підкреслюють дослідники, — думку, що праці Піскорського зумовили весь дальший розвиток іспаністики в нашій країні. Більше того, напрями, накреслені його працями, досі не можна вважати повністю висвітленими, а його наукову спадщину вичерпаною»².

Народився В. К. Піскорський в Одесі 11 серпня 1867 р. у родині службовця — освіченої прогресивної людини. По материнській лінії його родичі були викладачами гімназій. Один з них навіть навчав В. Г. Короленка, про що великий письменник згадував у своїх спогадах. Другий дядько жив у Києві, брав активну участь у руському київському трамвая. Гімназичні й студентські роки майбутнього вченого пройшли в Києві, куди переїхала родина Піскорських. Після закінчення 1-ї гім-

¹ Мильская Л. Т., Пичугина И. С. Русский историк-испанист В. К. Пискорский // Проблемы испанской истории. — М., 1975. — С. 230—249; Новиков О. М. Видатний вчений-іспаніст В. К. Піскорський // Укр. іст. журн. — 1967. — № 8. — С. 124—125; Москаленко О. О. Сторінка з історії медієвістики на Україні // Укр. іст. журн. — 1971. — № 4. — С. 96—99; Беляева И. С. В. К. Пискорский // Новая и новейшая история. — 1968. — № 3. — С. 190—191.

² Мильская А. Г., Пичугина И. С. Указ. статья. — С. 244, 248.

назії Володимир вступив на історико-філологічний факультет університету. Він став учнем уславленого знавця епохи середньовіччя і нового часу країн Західної Європи — Івана Васильовича Лучицького, котрий одразу помітив і оцінив здібності свого студента. Професор досліджував історію Іспанії, Італії, Франції, Данії і Швеції. Особливу увагу він приділяв відносинам між станами й класами, а також проблемам землевласництва у Франції. Протягом 20 років він щорічно виїжджав до Франції вивчати архівні документи. Історики Анрі Се і Олар підкреслювали, що знанням з багатьох питань історії Франції «ми повністю зобов'язані Лучицькому». В 1897 р. Жорес цитував його висновки в палаті депутатів. Вчений був знайомий з багатьма діячами Паризької Комуни, зустрічався в Парижі з І. С. Тургеневим. Іван Васильович був дуже прогресивною людиною, віддавав багато сил громадській праці в земствах і IV Державній Думі. Вдома у нього часто бували М. Лисенко, М. Старицький, М. Кропивницький. У його дружини — талановитої перекладачки Марії Вікторівни Требінської — Леся Українка брала уроки шведської мови.

Професор І. В. Лучицький виховав цілу плеяду блискучих істориків (серед його учнів — Д. Петрушевський, В. М'якотин, Є. Тарле). До речі, останній був слухачем семінару у молодого приват-доцента В. Піскорського. Іван Васильович не тільки керував науковою роботою Піскорського, а й запрошував його до себе додому. В майбутньому учень став навіть духовною й ідейною опорою вченого. І. В. Лучицький пробуджував у своїх учнях цікавість до соціально-економічних проблем, до історії соціальної боротьби, долі народних мас. Так, Піскорський збирав документи про Переяславську Раду, В. М'якотин серйозно займався питаннями української общини. На жаль, у радянський час останній разом з групою вчених-філософів (Зворикін, Карсавін, Флоренський, Сорокін, Бердяєв, Булгаков та ін.) був висланий до Німеччини. Проте напруж своїх наукових досліджень він з успіхом продовжував і там. В Енциклопедії українознавства, виданій у Мюнхені, є стаття про його фундаментальну працю.

За словами відомого українського письменника І. Житецького, уже в молоді роки В. Піскорський виділявся з-поміж інших як талановита, сумлінна, науково спрямована молода людина. Його хвилювали історико-філософські проблеми³. В далекому минулому він розгледів народження тих суспільно-станових правових відношень, які згодом відіграли провідну роль у долі людства, зокрема там, де вони найбільш яскраво склалися в характерні визначені форми. Ще в студентські роки Піскорський написав і видав серйозне дослідження «Франческо Ферручі і його час». В передмові до неї він писав: «Нас цікавлять умови падіння демократичної республіки і ті політичні та соціальні умови, при яких воно відбувалося...»⁴. За цю роботу його було нагороджено медаллю історико-філологічного факультету університету Св. Володимира. Це була дуже скромна і працьовита людина. Він вивчив усі європейські мови, добре знав класичні, із слов'янських — володів польською і чеською. Навчаючись, викладав у гімназії, оскільки в родині було багато дітей й треба було допомагати їх ставити на ноги. Володимир Костянтинович був людиною високих моральних якостей. Він дуже хвилювався і писав про це в щоденнику, коли несправедливо обійшлися з М. Грушевським, не відмітивши медаллю його студентську працю. Він вважав (і небезпідставно), що Грушевського спеціально обходять. Піскорський глибоко його поважав.

Західноєвропейською історією В. Піскорський, як уже відзначалося, займався під впливом професора І. В. Лучицького. Досліджуючи

³ Житецкий И. Некролог на смерть проф. В. К. Пискорского // Киевская весть. — 1910. — Август.

⁴ Пискорский В. К. Франческо Ферручи и его время. — Киев, 1891. — С. 1.

минуле Іспанії, він, зокрема, приділяв увагу Каталонії, в історії якої вбачав аналогії з положенням України в рамках великодержавної Росії. В. К. Піскорський написав на цю тему кілька статей і фундаментальних досліджень, зокрема «Кріпосне право в Каталонії». Він дотримувався думки, що історичному суспільству притаманні спільні закономірності розвитку, й Іспанія в цьому плані не становить винятку. До того ж, він вважав, що з усіх країн Латинського Заходу найменш виченою була саме її історія.

Після закінчення Київського університету в 1890 р. В. Піскорського залишили в його стінах для підготовки до професорського звання, а в 1893 р. він, як приват-доцент, був допущений до читання лекцій. В цей період молодий учений брав активну участь у громадській роботі. Разом з І. В. Лучицьким він співпрацював у газеті «Киевское слово», виступав з науковими розвідками в історичному товаристві ім. Нестора-літописця, очолив Товариство грамотності (про це дуже схвально відгукувався редактор «Киевской старины» Є. О. Кивлицький — також учень І. В. Лучицького). В 1896 р. з ініціативи І. В. Лучицького Володимира Костянтиновича направили за кордон для завершення магістерської дисертації і роботи в історичних архівах та бібліотеках. За дослідження «Костильські кортеси в перехідну епоху від середніх віків до нового часу» в 1898 р. В. К. Піскорський дістав ступінь магістра. Через 3 роки він захистив докторську дисертацію «Кріпосне право в Каталонії у середні віки». 2 серпня 1901 р. йому було присуджено ступінь доктора всесвітньої історії. До того часу вчений вже не раз бував в Іспанії. З його працями ознайомився науковий історичний світ. Їх високо цінували, і в тому ж 1901 р. В. К. Піскорського було обрано членом-кореспондентом Барселонської Королівської Академії наук та мистецтв.

У той час в Київському університеті склалися дуже напружені стосунки між реакційною адміністрацією та І. В. Лучицьким. Його вирішили за прогресивні погляди звільнити і замінити молодим професором Піскорським. Володимир Костянтинович не дав на це своєї згоди і виїхав працювати до Ніжинського історико-педагогічного інституту ім. кн. Безбородька, який свого часу закінчив М. В. Гоголь.

В. К. Піскорський своїми працями продовжив традиції сучасників, блискучих вчених-медієвістів ХІХ ст. П. Виноградова, М. Ковалевського, І. Лучицького, М. Кареева. Діапазон досліджень вченого був великим: не тільки історія Іспанії, Португалії, а також Італії, Англії, Франції; аграрні відносини та господарство країн Західної Європи; проблеми методології історичної науки. В першій своїй книзі «Франческо Ферручі і його час» він висунув концепцію, згідно з якою Флорентійська республіка зазнала поразки через вороже ставлення її властей до простого народу, котрого вони боялися більше за інтервентів. Звертання до історії Іспанії на той час було не тільки сміливою, а й ризикованою акцією. Адже такі історичні авторитети, як Ф. Гізо і Г. Бокль, категорично стверджували, що її вивчати не треба, і навіть більше — проклинали минуле іспанського народу. В. К. Піскорський натомість вважав, що наукове дослідження історії держав Піренейського півострова може значно розширити поле наукових пошуків. «Уважне вивчення іспанських закладів, — писав, зокрема, він, — може дати правильніше розуміння тих норм і політичних принципів, котрі лягли в фундамент історичного розвитку всієї Західної Європи»⁵.

На матеріалі середньовічної історії Іспанії вчений досліджував насамперед історію народних мас. Він відобразив боротьбу кастильських кортесів (парламенту) проти королівської влади і підкреслив, яку важливу роль відіграло міське населення в посиленні кортесів. В док-

⁵ Піскорский В. К. Очерки по истории Западной Европы. — Киев, 1894. — С. 40—41.

торському дослідженні В. К. Піскорський показав, як виникло кріпосне право в Каталонії, яких форм воно набуло в період свого розквіту і як стався розпад кріпосництва. Його прискорили селянські війни, які вчений вважав соціальною і водночас політичною революцією.

Ще із студентських часів вчений замислювався над проблемами філософії історії. Він виявив у своїх роздумах її матеріалістичне розуміння. «Жодна теорія не зробила таких великих послуг історичній науці, — писав, зокрема, В. К. Піскорський, — як навчання про те, що не розум людей формує їхнє буття, а, навпаки, суспільні обставини зумовлюють їхню свідомість» (вступна лекція до курсу від 3 жовтня 1906 р.). До 60-х років в офіційній літературі Піскорського трактували як історика буржуазно-позитивістського напрямку. Видатний радянський вчений М. А. Алпатов виступив проти цієї точки зору, підкресливши, що погляди В. К. Піскорського наближаються до матеріалістичних. Звернувшись до історії робітничого класу, вчений виявив глибоке розуміння суті сучасних йому процесів⁶. В ненадрукованій статті «Чомпі» він, зокрема, писав: «В усіх проявах... відображається панівна риса нашого часу — зростаюча протилежність між класовими інтересами ...буржуазії і пролетаріату, між капіталом і працею, між буржуазними й соціалістичними режимами. Боротьба між цими титанічними силами... становить собою головний зміст сучасного суспільного життя»⁷. Піскорський написав три книги і ряд статей, присвячених історії Іспанії. Його праці і досі там вважаються класичними. Зокрема, науково-популярне дослідження «Історія Іспанії і Португалії» і нині є одним з головних посібників на цю тему, а щодо Португалії — взагалі єдиним. Вчені підкреслюють, що до Піскорського іспаністики у вітчизняній історіографії взагалі не існувало. Він був піонером у цій галузі знань.

Не менш плідною була і педагогічна діяльність вченого. В Ніжині В. К. Піскорський обіймав посаду професора кафедри всесвітньої історії. Крім читання лекцій, він керував науковою роботою студентів, разом з ними займався складанням каталога праць з питань середньовічної історії. Він проводив велику популяризаторську роботу. Його лекції про відомих діячів Меттерніха, Гарібальді, Гамбетта, Бісмарка тощо сприймалися з великою цікавістю прогресивною частиною мешканців міста. Студенти любили свого вчителя, який поважав їх, прищеплював їм смак до наукової праці, привозив багато літератури з-за кордону спеціально для семінарських занять. «Аудиторія на його лекціях завжди була переповнена, — писав, зокрема, відомий радянський вчений В. В. Данилов. — ...Образ його стоїть переді мною і через 60 років. Це був у повному розумінні цього слова джентльмен, голо якого був індивідуальним і запам'ятовувався добре. В пам'яті лишилася його публічна лекція про Бісмарка і промова на річних урочистих зборах про середньовічні університети. Розповідав він змістовно, гарно, літературно, дохідливо. Студенти-історики дуже цінували Володимира Костянтиновича, тому що він залучав їх до наукової праці» (з листа до дочки).

Студенти Історико-філологічного інституту в Ніжині на знак солідарності з молоддю столичного університету після подій 9 січня 1905 р. оголосили страйк. Тільки один викладач підтримав їх. Це був професор Піскорський. В той же час він виступив на підтримку 342 російських вчених, що об'єдналися в «Академічну спілку діячів вищих навчальних закладів». В цьому ліберальному русі передової російської інтелігенції на захист академічних свобод проти системи репресій і поліцейської сваволі взяли участь всесвітньовідомі вчені К. А. Тімірязев, В. І. Вернадський, М. Д. Зелінський, М. Ковалевський, І. В. Луцицький, М. І. Кареев. В. К. Піскорський був делегатом II з'їзду спілки, в резолюції

⁶ Див.: Беляєва І. Є. Указ. стаття. — С. 190.

⁷ Рукописний відділ Державної бібліотеки ім. Леніна, ф. 604.

якого містилася різка критика політики царського уряду. Восени 1905 р. у вступній лекції Піскорський сказав студентам, що «суспільство здобуло перемогу над темними силами, котрі сковували його життєвий ріст... Минуле засуджено беззастережно. Старий порядок доживає останні дні...»⁸.

19 жовтня відбувся мітинг, присвячений подіям 17 жовтня 1905 р. Зібралось близько 3 тис. людей. Майорили знамена, виступало багато ораторів. В. К. Піскорський також виступив з промовою, закінчивши її словами: «Хай живе суспільна справедливість і наука!». Присутні відповіли на його заклик гучним «ура», підхопили на руки і понесли. В. К. Піскорський узяв участь у визволенні політичних в'язнів. Історик О. А. Добіаш-Рождественська пригадувала: «...В тім місті Ніжині, де я зустрічалася з професором в далекій юності, залишилися спогади, як у 1905 р. професор Піскорський здивував усіх, діючи як марксист, і ліві оратори зверталися до нього «товариш Піскорський». Це немало значило для провінційного міста і для 1905 р.»⁹. Невдовзі в Ніжині відбувся погром. Чорносотенці намагалися розправитися із студентами та деякими викладачами, зокрема з В. К. Піскорським. «І я, і моя дружина Зінаїда Захарівна, — писав В. К. Піскорський, — були пригноблені... Ми жалкували, що не маємо ніякої зброї і отрути, щоб накласти на себе руки, тільки б не зазнати насильства»¹⁰. Завдяки щасливому випадку з Піскорським нічого не сталося. Залишатися в Ніжині далі не було сенсу. Тоді В. К. Піскорський прийняв запрошення очолити кафедру всесвітньої історії в Казанському університеті.

Під час перебування в Ніжині Піскорський кілька разів виїздив у службу відрадження за кордон. Перший раз в Іспанії вчений побував ще у 1896 р. Він багато працював у бібліотеках Мадріда, Саламанки, Ескуріала, Вальядоліда, Барселони, ознайомився із Сіманкським архівом, де в 53-х великих залах зберігалось 80 тис. в'язок паперів, а також з документами Мадридської національної бібліотеки, відомої далеко за її межами 150-томною колекцією рукописів. В. К. Піскорський, до речі, був першим іноземним вченим, якому було дозволено працювати в Королівському архіві Іспанії. Розповідаючи в листах до рідних про свої враження, він писав: «...В цьому веселому пейзажі почувалося щось таке, що нагадувало рідну Малоросію... Переїжджаю повз жалюгідну річечку під назвою Мансанарес, проти якої, я вважаю, Либідь набагато краща...»¹¹.

Науковий світ Іспанії був обізнаний з фундаментальними працями і науковими розвідками В. К. Піскорського. Його перебування там широко висвітлювалося місцевою пресою. Доброзичливо зустріли вченого Мадридське й Барселонське наукові товариства. Його працями дуже цікавився відомий іспанський історик Е. Інохоса. В Іспанії В. К. Піскорський мав зустрічі з видавцем історичного журналу Альтамірою, державним діячем Пі-і-Маргалем, поетесою С. Казановою*.

⁸ Там же, ф. 604.

⁹ Добіаш-Рождественская О. А. Культура западноевропейского средневековья. — М., 1987. — С. 241.

¹⁰ Піскорський В. К. Історія мого професорства в Нежине // Рукописний відділ Державної бібліотеки ім. Леніна, ф. 604, с. 68.

¹¹ Рукописний відділ Державної бібліотеки ім. Леніна, ф. 604.

* С. Казанова перекладала із слов'янських мов, написала цікаві спогади про життя в Росії. Коли відбулася Жовтнева революція, Софія виїхала до Росії як кореспондент мадрідської газети. Брала інтерв'ю у більшовицьких діячів, написала про Троцького. Після розстрілу царської сім'ї Казанова одразу ж повернулася до Мадріда. Коли Піскорський вперше приїхав до Іспанії, вона запропонувала представити його королеві-регентші. Проте вчений ухилився від цієї зустрічі, а багато вільного часу приділив спілкуванню з єпископом Колелем, який заснував на власні гроші археологічний музей в містечку Вік за прикладом паризького і був не тільки меценатом, а й другим робітничого населення, яке постійно захищав під час конфліктів з фабрикантами...

Перебування у відрядженні було надзвичайно плідним. Як уже відзначалося вище, В. К. Піскорський зібрав матеріал для серйозних досліджень про іспанські кортеси і кріпосне право в Каталонії. В пресі, зокрема, писали: «Не так давно ми мали можливість познайомитися з молодим викладачем Київського університету доном Володимиром Піскорським, працьовитість і любов якого до іспанських традицій, зокрема до іспанської історії, швидко завоювали симпатії не тільки корифеїв науки, а й кожної освіченої людини. Дон Піскорський справді дуже швидко став другом усіх нас, тих, з ким він спілкувався, дискутував, і після від'їзду залишив по собі найкращі спогади і чудові надії. І вони швидко здійснилися. Його праці в галузі іспаністики складаються з 4-х монографій, що викликають велику цікавість. Ми завжди будемо вдячні таким людям, як викладач Піскорський, які могли присвятити всю свою любов і сили питанням внутрішнього життя іспанського народу»¹².

Після повернення вчений захистив докторську працю, а 18 квітня 1901 р. професор з далекого провінційного Ніжинського інституту за заслуги перед іспанською наукою був обраний членом-кореспондентом Барселонської Королівської Академії наук і мистецтв та членом об'єднання барселонських вчених, літераторів і художників — Атенео. На ніжинський період життя вченого припало його систематичне листування з уславленим іспанським істориком, літератором, державним діячем Віктором Балагером. Вони познайомилися в Мадриді. На той час Балагер був автором 11-ти томів «Історії Каталонії», 3-х томів «Каталонської поезії», 3-х трагедій, 32-х томів літературних творів. Тоді Балагеру було 72 роки. Він вважав молодого іноземного історика (йому було 29 років) своїм другом, цінував його інтелект. Листування між ними тривало аж до смерті великого іспанця. В. К. Піскорський звертався не тільки до історичних праць Балагера. В той час твори останнього вже були перекладені французькою, англійською, німецькою, італійською та угорською мовами. І В. К. Піскорський виступив в новій для себе іпостасі перекладача. В архіві вченого зберігається переклад уривку романтичної новели Балагера російською мовою. Таким чином він зробив зусилля ввести твори цього письменника в коло читання своїх співвітчизників. Піскорський вмістив 2 статті про Балагера в збірнику історико-філологічного товариства при Інституті ім. кн. Безбородька в Ніжині (т. 4, 1903 р.), одну іспанською мовою — в іспанському. В історії українсько-іспанських контактів мав місце дуже цікавий факт. Коли у 1891—1892 р. в країні настав голод, за ініціативою І. В. Лучицького було вирішено видати «Київський збірник на допомогу потерпілим від неврожаю» і гроші від його продажу передати голодуючим. До цієї акції залучили істориків, письменників та громадських діячів з різних країн. В. К. Піскорський звернувся до В. Балагера і той надіслав спеціально написаного для цього збірника вірша «Сумнів». В збірнику були надруковані статті Лучицького та Ковалевського, а також письменників з Норвегії, Німеччини, Франції, спогади письменниці А.-К. Леффлер про зустрічі в Стокгольмі із С. Ковалевською.

Під час закордонних відряджень В. К. Піскорський побував у Німеччині, Англії, Швейцарії, Італії. Дуже цікавою була в нього зустріч у Португалії з президентом Ліссабонського Географічного Товариства, «...який, — за словами Володимира Костянтиновича, — добре розмовляє по-російському, знає всі європейські мови, володіє навіть японською (розмовляє). Всі мови вивчив самотужки. До Росії почуває особливу симпатію, має бібліотеку на 1000 т. (Тургенев, Гоголь, Купрін, Андреев та ін.). Зрадів, коли дізнався, що я — автор «Історії Іспанії та Порту-

¹² El dilopia.— 1897.— 22 de julio.

галії», котру він має і котру читав»¹³. В Парижі Піскорський працював у Сорбонні, слухав лекції відомих учених Леже і Олара, зустрічався із соціологом Лакомбом. В той період вчений збирав матеріали про основи ведення господарства у країнах Західної Європи, цікавився генезисом капіталізму в цих країнах. Він брав участь у міжнародних історичних конгресах, збирав книжки для бібліотеки Казанського університету. Як писали сучасники, від праць вченого думка читачів вільно чи мимоволі зверталася до минулого і сучасних суспільно-правових відносин, які склалися на батьківщині вченого. Піскорський гостро переживав біди своєї вітчизни. «Читаючи французькі газети,— писав він у щоденнику,— розмовляючи з французами на конці, в ресторані не раз я відчував уколи національного самолюбства, не раз мені було боляче за свою батьківщину, не раз обурювався я пихою французів, котрі вважають себе центром всього світу і ставляться з великою чи меншою зарозумілістю до інших націй, а до нас — особливо. Досадно було, що ми самі почасти винні в такому ставленні до нас, надто плазуючи перед французами і принижуючи перед ними свою вітчизну, свою культуру, свій суспільний устрій тощо. Багато, мені здається, ми втрачаємо в очах іноземців через російських емігрантів, які здебільшого озлоблені проти своєї вітчизни і тому не соромляться в розмовах і в пресі малювати російське життя тільки чорними фарбами. Я зовсім не схиляюсь до ідеалізації російського життя і російських порядків, багато знаходжу серед них саме таких явищ, проте вважаю це своїм, домашнім злом, до котрого нікому, крім нас, немає справи. Справді, чим можуть допомогти нам іноземці, якщо ми самі не можемо допомогти собі? Багато у нас недоліків, багато чого треба виправити, багато що треба усунути, але це ми повинні зробити самі, кожний сумлінно виконуючи свій обов'язок, турбуючись про поширення освіти в народі, в свідомості, що ніщо не робиться раптом, що тільки такий суспільний устрій може бути міцним, котрий створений не окремою групою осіб, хоч і натхненних тільки благочестивими намірами, а й цілим народом, що розуміє власні інтереси»¹⁴. Ці слова актуально звучать і в наш час.

З 1906 р. з переїздом до Казані почався останній період у науково-педагогічній і громадській діяльності В. К. Піскорського. Казанський університет був відомий своїми революційними настроями. Виступи студентів продовжувалися аж до 1908 р. Більшість серед викладачів становили прогресивні вчені. Працювати там В. К. Піскорському було приємно, цікаво і легко. Професор читав курс лекцій середньовічної і нової історії країн Західної Європи. У своїх наукових розвідках він збирав матеріал з історії міського життя XIV—XV ст., про повстання флорентійських ткачів («чомпі») в 1378 р.— перший виступ пролетаріату, якому він мав намір присвятити монографічне дослідження. Після закордонного відрядження до Італії Володимир Костянтинович написав статтю про стан місцевих університетів. Слід підкреслити, що якою б проблемою не займався вчений, він намагався пов'язати це з політичним життям Росії. Адже питання про академічні свободи в російських навчальних закладах були одними з найгостріших і злободенних. В казанський період ним написані «Нариси з історії Західної Європи», курс лекцій «Історія середніх віків», «Історія парламентських закладів», друге доповнене видання «Історії Іспанії та Португалії», багато статей до енциклопедії Брокгауза і Ефрона.

Зусиллями професора був створений кабінет всевітньої історії для самостійних занять студентів. Місцева газета повідомляла: «Днями професор Піскорський подарував бібліотеці при кабінеті для практичних занять з всевітньої історії кілька десятків книжок... Проф. Піскорський віддається своїй справі так палко, що має намір всю свою біблі-

¹³ El dilopia.— 1897.— 22 de julio.

¹⁴ Рукописний відділ Державної бібліотеки ім. Леніна, ф. 604.

отеку пожертвувати на потреби студентів... Бажано, щоб приклад викладача знайшов наслідування серед його колег та інших громадян міста Казані»¹⁵. Крім університету, вчений викладав на вищих жіночих курсах, давав публічні лекції на користь бідних студентів. В своїх лекціях і виступах він відобразив історичні портрети Франческо Ферручі, Савонаролли, Гарібальді, Леонардо да Вінчі, Яна Амоса Коменського та ін. Піскорський був в Італії під час святкування 100-річчя від дня народження Гарібальді. Про це писала казанська газета: «В публічній лекції про святкування ювілею Гарібальді в Італії проф. Піскорський дав яскравий нарис діяльності італійського патріота, якого в свій час називали «некоронованим королем Італії». Зв'язавши італійський рух з європейським, лектор відобразив особливості і діяльність Гарібальді на тлі політично-суспільного становища країни... На закінчення лектор передав свої особисті враження від грандіозного святкування в Італії 100-річного ювілею Гарібальді (4 червня 1907 р.) і яскраво відтворив зміст виступу відомого росіянина М. Горького про те, як він вперше почув ім'я Гарібальді. Лекція привернула увагу 300 присутніх»¹⁶.

Важко перебільшити наукове і суспільне значення праць В. К. Піскорського. За проблематикою і актуальністю вони тісно пов'язані з демократичними засадами його суспільних і наукових поглядів. Багато задумів було у вченого, але, на жаль, у 43 роки, в розквіті сил він загинув внаслідок нещасного випадку на залізниці. Трагічна смерть Володимира Костянтиновича вразила науковий світ. В журналах і газетах Казані, Петербурга, Москви, Харкова, Києва з'явилися некрологи, автори яких підкреслювали, якої неоціненної втрати зазнала вітчизняна наука. Український літературознавець Житецький, зокрема, писав: «Як вчитель, професор і людина В. К. Піскорський завжди проявляв себе із серйозного і симпатичного боку: вчитель — розумний, доброзичливий, професор — знаючий, розумний, який вперше поставив на європейський рівень практичні заняття в історичному семінарі. Він був людиною делікатною, м'якою, широкою і чутливою»¹⁷.

Вчений залишив після себе значну наукову спадщину. Його праці зберегли своє значення і актуальність і по праву займають поважне місце серед досліджень з історії Іспанії. Серед учнів професора — відомий російський радянський історик М. Граціанський, перу якого належить праця «Паризькі ремісничі цехи в XIII—XIV ст.».

Життя і діяльність В. К. Піскорського тісно пов'язані з Києвом. Він прославив свою альма-матер — Київський університет, ставши послом вітчизняної науки за кордоном. Відірваний від землі предків, він все життя серцем і думками був разом з ними, постійно мріяв повернутися в Київ. На жаль, Володимиру Костянтиновичу не судилося це здійснити. Тут він знайшов своє останнє пристановище. Могила Піскорського на Звіринецькому цвинтарі охороняється державою. Його наукова спадщина і архів зберігаються в Державній бібліотеці ім. В. І. Лєніна. В Музеї історії Києва йому присвячено один з розділів експозиції.

Праці В. К. Піскорського досі залишаються цінними і актуальними для вітчизняної науки, а світлий образ цієї благородної людини, громадянина і видатного вченого заслуговує на вдячну пам'ять.

Одержано 03.07.90.

В этом году исполняется 125 лет со дня рождения выдающегося историка В. К. Пискорского. Он посвятил всю свою жизнь исследованию истории Испании, Португалии, других западноевропейских стран, а также педагогической и общественной работе.

¹⁵ Камско-волжская речь.— 1910.— 10 авг.

¹⁶ Камско-волжская речь.— 1907.— 21 окт.

¹⁷ Житецкий И. Некролог на смерть проф. В. К. Пискорского // Киевская весть.— 1910.— Авг.